

HAL
open science

:

Milena I Tsvetkova

► **To cite this version:**

Milena I Tsvetkova. : . Viva vox: Iubileen sbornik v chest
na profesor Veselin Dimitrov, pp.135-148, 2008, 9789540727080. hal-01851096

HAL Id: hal-01851096

<https://hal.science/hal-01851096>

Submitted on 29 Jul 2018

HAL is a multi-disciplinary open access archive for the deposit and dissemination of scientific research documents, whether they are published or not. The documents may come from teaching and research institutions in France or abroad, or from public or private research centers.

L'archive ouverte pluridisciplinaire **HAL**, est destinée au dépôt et à la diffusion de documents scientifiques de niveau recherche, publiés ou non, émanant des établissements d'enseignement et de recherche français ou étrangers, des laboratoires publics ou privés.

Distributed under a Creative Commons Attribution - NonCommercial - NoDerivatives 4.0
International License

UDC (Universal Decimal Classification)

004.072.2 Reading
 028.02 Reading psychology
 316.77 Sociology of communication

DDC (Dewey Decimal Classification)

028 Reading & use of other information media
 428.4 Reading, psychology & pedagogy

LCC (Library of Congress Classification)

LB1049.9-1050.75 Reading (General)
 P87-96 Communication. Mass media
 Z1003-1003.5 Choice of books. Books and reading

State Rubricator of Scientific and Technical Information = ГРТИ

14.00.00 Educational sciences
 19.51.41 Psychology of readers
 15.81.49 Psychology of reading

READING WITH THE EARS RADIO AS A FACTOR IN THE TRANSFORMATION OF READING

ДА ЧЕТЕШ С УШИ РАДИОТО КАТО ФАКТОР В ТРАНСФОРМАЦИИТЕ НА ЧЕТЕНЕТО

Milena Tsvetkova*
Dr., Associate Professor

Published Reference (Suggested Bibliographic Citation):

Цветкова, Милена. Да четеш с уши: Радиото като фактор в трансформациите на четенето. In: Viva vox: jubileen sbornik v chest na profesor Veselin Dimitrov. Sofia: UI "Sv. Kliment Ohridski", 2008, pp. 135-148. ISBN 9789540727080

Quoting from or reproduction of this paper is permitted when accompanied by the foregoing citation.

ABSTRACT

This study is about nature of audio reading. The article investigates and analyzes the different aspects manifestations of features of the audiobook, of the radio as the basis of audio books and of radio similarity with the reading with ears. The article considers relevance of creating audio books for improving quality of multimodal culture of reading.

* Sofia University St. Kliment Ohridski, Bulgaria
 Faculty of Journalism and Mass Communication
 Department of Communication and Audiovisual Production
 1000 Sofia, 49 Moskovska str.
 E-mail: milenaic@uni-sofia.bg

KEYWORDS: reading studies, media literacy, ear reading, audio reading, listening, audiobook, media evolution, evolution of reading, evolution of radio, mediamorfosis

INTRODUCTION

Символът на най-големия и най-стария в света панаир на книгата във Франкфурт – фигурка на механично човече, което ритмично удря с чукче по условна матрица – основа за печатна книга, вече е твърде абстрактно за младите посетители. Техният живот преминава в друг ритъм, в друг медиен формат и с други вътрешни „драйворе“. „Безхартиеното“ четене за тях е толкова нормално, колкото е за възрастните „хартиеното“. Културата на мобилността вече култивира едно ново поколение „читатели с уши“ (аудиочитатели), а хитростта на родителите да облекчат ангажиментите си към децата чрез наемането на „говорещата книга“ за детегледачка издърпа в самото начало на оформянето на бъдещите читатели културата на слушането, на четенето без очи и ръце.

Аудиоверсиите на печатните произведения изместват не само родителя от вечерното четене, радиото от автомобила и работното място и музиката от портативния плеър, а и периметъра на самия сакрален процес на четенето. Можем да роптаем и стенем по този повод. Можем да повишим глас: „Абсурд! Никога бездушните ефирни носители не могат да заменят шумулящите страници.“ За замяна, разбира се, не би било далновидно да се говори. Но е факт, че „звучащата“ книга постъпателно редуцира масовостта на Гутенберговия принос към цивилизацията.

РЕАБИЛИТАЦИЯ НА АКУСТИЧНАТА МЕДИЯ

Всъщност „говорещи“ четива има още от началото на XX век. Но едва днес имаме основания да говорим за ясна закономерност, благодарение на която „говорът“ или „гласът“ получи своя реванш пред доминиращите писмено-четивни културните практики. Тази закономерност се съдържа в

модела на т.нар. културна пирамида. Съвременната визия на културната пирамида, изградена в еволюцията на цивилизацията ни, има следния хронологично-йерархичен профил: в основата е „живата” култура, при която звуците, образите и движенията са равноправни изразни средства, над нея е писмената култура, при която водещо изразно средство е абстрактният визуален знак, третият етаж е аудио-визуалната култура, в която доминират звукът и образите, на четвъртото ниво е компютърната култура, която разчита на писмените кодови системи, а на петото, настоящото ниво е виртуалната култура, която е прецедент в еволюцията на културните практики, тъй като дава простор едновременно за звуците, образите, движенията и абстрактните визуални знаци¹. Още Сергей Айзенщайн в изследването си “Перспективи” установи спираловидното “завръщане” към ново стъпало на световъзприемане. Но днешните тенденции на медиатрансформации, хибридизация и омнимедиализация ни убеждават, че всяка нова културна практика е реабилитация на по-стара, доминирала през едно стъпало по-долу, но реализираща се на по-високо технологично ниво. Освен това, всяко ново средство, всяка нова медиаформа е продължение и разширение на непосредствено предхождащата я.

Факт е, че от началото на човешката цивилизация няма изчезнала форма на комуникация. Причината за безсмъртието на информационните феномени е уникалният природен и социален хомеостазис на човешкия мозък и на информационната среда, създавана от човечеството, които взаимно се формират и преобразуват. И понеже културата се формира по сложната спирала на еволюцията, настъпват фази ту на “заспиване”, ту на “събуждане” на вече използвани технически средства и форми на информационен обмен. Това е същността на така наречения “Закон за съхранение на информационните средства и технологии”. Механизмът на този закон е нещо като носталгията по “златния век”: през цялата история на вербалната,

¹ Виж повече в: Цветкова, Милена. Как компютърът реабилитира културата на четенето . In: Наука, 2002, №3, с. 48-53.

писмената, печатната и дори аудио-визуалната култура човечеството се е стремило към изоставените древни форми на комуникация, към изгубения синтетизъм на “сензорните” технологии. Цялата тази еволюция е еволюция на търсенето на онази информационна технология, която ще приближи човека до първичната му хипертекстова среда.

Самото наличие на компютъра стана фактор за глобални трансформации в “културната пирамида”. Неговата популация и акселерация като “самотрансформираща се система” доведе до “медиаморфозите” в мрежовото общество. Благодарение на Мрежата, която реално се самовъзпроизвежда, се обособява своеобразно “трайбализирано общество” от граждани на света, на друг тип споделено пространство, със свои правила и закони, със своя култура и грамотност.

Именно компютърът и дигитализацията подпомогнаха безпрепятственото внедряване на акустичната медия – радиото в консервативната територия на писмено-печатната култура, с което започна нова фаза в еволюцията на четенето – получаване на писмена информация с уши. Реабилитирането на практиките на устната култура в пространството на писмеността означава преди всичко реабилитиране на слушането като първична и достатъчно удобна комуникативна дейност. От еволюционна гледна точка най-важният въпрос е кой е катализаторът за появата, респективно за редуцирането на дадена културна практика. Ретроспективният поглед към историята на медиите, на техническите средства и формите за комуникация показват, че това е конфликтът, сблъсъкът между стари и нови медийни канали. Ситуацията на реабилитация идва след кризисното противоборство в отношението “потискане-оцеляване”, отнесено към две култури (устна и писмена, писмена и акустична), и като отражение на напрегнатото съжителство между две различни знакови системи (устна реч и писменост, писменост и акустичност). При което, обаче, както винаги

съществува времева зона на съвместяване, взаимно примиряване на конфликтующите културно-рецептивни антиподи.

РАДИОТО В ГЕНЕАЛОГИЯТА НА АУДИОКНИГАТА

Връзката между книгата и радиото е видима само посредством медиалогичната призма. А тя се състои в акта на „четенето“. Впрочем, „четенето“ исторически предхожда речта, то е плод на културата на слушането и послушанието и се формира преди културата на виждането. Звукът, а не словото (звучащата реч), е в началото. Звукът е динамично явление и индикатор на динамични явления и именно поради това при дописмения човек на първо място е сигнал за опасност, а главен и най-достоверен канал за получаване на информация е ухото. В трудовете на Маршал Маклуън неколкократно се споменава за венецианския музикант Карл Орф, който отказвал да приема в музикалната си школа деца, които вече умеели да четат и пишат. Смятал, че развитието на визуалната перцепция затруднява аудио-тактилното развитие, необходимо за постиженията в музиката.

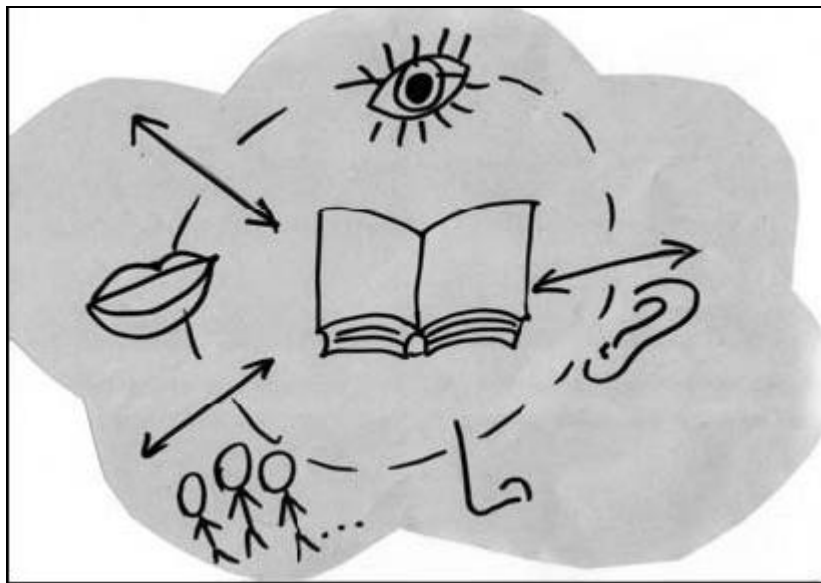
Факт е, че „живата говореща книга“ е най-дълго съществувалата медия в човешката история – от разказвачите-певци, през пратениците на войни и политици, до учителите наставници, хората-енциклопедии или гидове. В продължение на цялата история на формиране на писмеността единственият безспорен метод за съхраняване и точно предаване са „устните органични технологии“. Нещо повече – дори днес някои културни феномени (езически, мистични, лечебни – баене, наричане, ритуали и клишета за общуване в примитивните култури) са невъзможни за фиксиране и пресъздаване чрез други методи. И няма нищо нелогично в днешната „внезапна“ реставрация на аудиоформатите, точно когато икономическите параметри (цените на носителя и техниката за възпроизвеждане) на печатната и аудиокнигата се изравниха.

Но защо точно радиото да детерминира генеалогията на аудиокнигата? Защото именно радиото еманципира потиснатото от ерата на писмеността акустично сетиво и именно с радиото започва новата фаза на постепенна реабилитация на изгубения предписмен сетивен синкретизъм. Именно аудиоформатите (радио, „говореща“ книга) реактивират типичното за допечатната култура слухово начало, когато и книгите, и четенето са имали друг характер. Аудиочетивата, доколкото са адресирани към слуховото възприятие, апелират към алтернативен на визуалния начин на мислене – „звучният“, неопосредстваният, синкретичният. Аудиочетенето обаче би могло да се наложи като доминираща комуникативна практика само при хипотетичен монолитен „устно-слухов“ свят, свят на пост-Гутенбергови хора, непознаващи четенето на видими, зрими слова.

Оказва се, обаче, че радиото стои не само в основата на целия спектър от аудиоиздания, а и в началото на глобалния проект „интернет“. Това прозрение е изказано още през 1921 г., когато руският поет и философ Велимир Хлебников (Виктор Владимирович, 1885-1922) пише статията „Радио на бъдещето“². Радиото, според него, ще стане „основно дърво на съзнанието“, което ще обедини човечеството. Творби, мисли, открития, новини, статии и съвети ще минават през „пресата-радио“ сякаш стават букви върху платната на огромни „книги-улици“. Във футуристичния манифест на Хлебников „читалните на радиото“ успяват да решат задачата, която не успя храмът, и стават „първа необходимост“ като училището и читалнята. „Книгата-радио“ е достъпна за целия свят, чете се от всеки и всеки чете, което иска, тя е повсеместна като небето над читателя (фиг. 1). Тя превръща целия свят в „радиочиталня“ – цялото „световно село“ се събира да слуша великана, който чете великанската книга на деня. Но ако в началото радиото е било „световен слух“, в бъдеще ще бъде „око“, за което няма разстояния – и образите ще могат да се разнасят и повтарят в хиляди огледала по всички „улични платна“ на

² Хлебников, Велимир. Радио будущего. В: Хлебников, Велимир. Творения. Москва, 1987, с. 636-639.

радиото. Радиото ще влезе във всеки дом като слух, глас и очи; ще предава и вкус, и аромат; ще може да лекува без лекарства. Накрая в ръцете на радиото ще премине и образованието – чрез него ще се разпространяват уроците и домашното четене, учебниците, научната и художествената литература. Малцина биха се затруднили днес – близо 90 години след обрисувването на този профетически медиакултурен модел, да разпознаят в него глобалната информационна мрежа Интернет, станала възможна благодарение на радиото и „мълнията”. Но по-важното в този модел, мисля, е откриването на дуалистичното единство между книгата и радиото, които са автентичната сърцевина на настоящия омнимедиен формат на живот.

Фиг. 1. Радиото-книга на Велимир Хлебников³

Интересно е, че в книгата си „Гутенберговата галактика” Маршъл Маклуън⁴ фокусира отговорността за постгутенберговата реставрация на ухото (слуха) също върху радиото. Представата ни за новата ситуация на

³ Илюстрацията е публикувана в: Литература в руском интернетe: Блок-семинар, 11.02.2002. In: Интернет – технология и/или модель культуры? Институт Европейских Культур, Москва 11-13.02.2002, с. 8. http://www.ruhr-unibochum.de/russ-cyb/library/seminars/ru/iek_2004.pdf

⁴ McLuhan, Marshall. The Gutenberg Galaxy: The Making of typographic man. Toronto, 1962.

реабилитация на акустичната медия (с нейните доминанти – устни комуникативни практики и ефект на трайбализация) ще се обогати, ако я съотнесем именно към медиамодела за радиото на Маршал Маклуън, наречен „тетрада“. „Етимологията“ на радиото, така както я обяснява Маклуън, може да ни зареди с достатъчно аргументи в подкрепа на функционалността и на аудиокнигата като медия, и на нейната „медийна детерминанта“⁵. Генезисът и функционалността на радиото като медия са обяснени под формата на едновременни аспекти на въздействието му върху отделния човек и върху цивилизацията като цяло. Това въздействие се дължи на четири органично свързани и симултанно действащи закономерности. Първата е наречена „подсилване“ и отговаря на въпросите: кои аспекти на ситуацията интензифицира радиото като нова медия, кое сетиво или конфигурация от сетива изтъква, кое ускорява или прави възможно? Втората закономерност е наречена „закърняване“ и отговаря на въпросите: коя предходна ситуация се обезсилва, измества или анулира, кои предишни условия се изоставят, какво измества, изхвърля от употреба радиото? Третата закономерност е „възвръщането“ и дава отговор на въпросите: какви повторения или възстановявания влизат в играта, кое „нещо“, отдавна изоставено, се реабилитира? С четвъртата закономерност – „преобръщането“ се визира фазата на насищането, претоварването и се търси отговор на въпроса: към кои свои първоначални характеристики се стреми новата форма на медията – радиото? Всяко четириединство или „тетрада“, съгласно теорията на М. Маклуън, дава „етимологията“ на своя предмет под формата на физически или духовен израз и представя „анатомията“ му в четириизвенно-тълкувателна форма.

Как може да се онагледят спецификата и на *аудиокнигата като медия*? Ако се обърнем към модела на Маклуън за радиото, бихме могли да направим опит за неговото надграждане, като поставим в центъра „звучащата“ книга,

⁵ Маклуън, Маршал и Ерик. *Законови на медиите*. София: Унив. изд. Св. Кл. Охридски, 1992, с. 176.

обединяваща в кондензиран вид себеподобните и производните си аудиоформати. Получават се четири органично свързани закономерности, няколко неделими един от друг процеса, които действат симултанно и образуват качествено ново единство (фиг. 2). Съгласно първата органична закономерност акустичната медия провокира нова ситуация – реабилитира се, възвръща се: племенната екологична среда, трайбалистичният формат на дописмения живот, включително и негативите му – травми и параноя; времето преди 2500-годишната западна култура и грамотност; инстинктивната племена сензитивност; изкарва на повърхността пространството, историчността губи значение. По силата на втората закономерност радиото, респективно аудиокнигата подсилва: достъпът до цялата планета; възможността всеки да е навсякъде; „разпръскващото” предаване на информация – многоместното. Тези аспекти на човешката дейност освен подсилени, могат да бъдат и интензифицирани, дори хиперболизирани. Ако съгласно третата закономерност в тетрадата акустичната медия преобръща парцелираният писмен свят в „глобално село” (първият аргумент на медиафилософа е христоматийната днес кризисна ситуация по време на радиопостановката „Нашествието от Марс” на Орсън Уелс), аудиокнигата „узаконява”: сцената на „глобалното село”; ухото като оптическо и тактилно сетиво; светът се превръща в говореща картина; читателите се превръщат в актьори. Съгласно четвъртата закономерност аудиокнигата закърнява: физическите тела, жиците и свързките; слага край на рационалното и линейното; слага край на Евклидовото пространство (отделянето на зрението от звука и осезанието) и слага край и на западното време и пространство.

Фиг. 2. Аудиокнигата като медия

Важен е и въпросът на какъв *трансформационен механизъм* се подлага писаната книга при преминаването ѝ в акустичното поле. Така както писмеността внесе кардинални изменения в културната пирамида на човечеството като провокира напълно нов начин на мислене, така и освобождаването от буквено-зримата парадигма и връщането към звуково-слуховата предполага радикални трансформации и в целия процес на познание.

Продуктът, който се получава при репрезентацията на печатната медия в коренно различна по своята кодова система медийна платформа – текстът за “четене без очи” или аудио еквивалентът на зримия текст, преминава през следната трансформация:

Четен с очи текст	Четен с уши текст
• визуален – може да се организира в различен ред	• устен
• може да се разклонява в различни посоки	• линеен
• записан, тече във времето; към него можеш да се върнеш; може да бъде преписан, проверен, съпоставен с други	• неустойчив
• външен – съхранява се извън човешката памет	• вътрешен – съхранява се в човешкото съзнание
• протича на някакво място – абстрактен, подреден, обмислен	• протича в реално време
• отсъства контакт, той е индивидуален, обособен, дистанциран	• контакт между говорещия и слушащия, диалог
• малко участници	• много участници
• писмената реч е изкуствена и технологична – изисква техногенни навици, особен тип обучение, необходими са помощни средства	• устната реч/езикът е културна придобивка, но органична (телесна, неврофизиологична)
• носител – материал	• носител – въздух (ефир), памет
• орган – очи	• орган – ухо, уста

Фиг. 3. Паралелна дисекция на звучащ и писмен текст

Съществува още една медиалогична гледна точка на описваната трансформация. В главата "Очи вместо ухо" от книгата си "Гутенберговата галактика" Маршъл Маклуън твърди, че електронният свят (радиото и телевизията) предизвиква коренни изменения в доминиращите знакови системи – обществото ни се придвижва от визуално настроено възприемане обратно към социалните организации от устно-слухов тип, т.е. паралелно с постепенното надмощие на акустичните над визуалните медии човечеството търпи слухово-устна преориентация.

"Свят на окото"	"Свят на слуха"
• "студен", неутрален, абстрактен	• "горещ", хиперестетически, магичен
• беден на сетивна информация, принуждава към съучастие	• нападателен, не очаква съучастие
• логика на окото – един обект в пространството не може да се разполага едновременно в две точки	• логика на звука – взаимодействие, наслагване
• индивидуалността е висша ценност, колективът е без стойност	• колективът е най-висша ценност, сравнително ниска стойност на индивида (безличен колективизъм)
• формализирано и подредено усещане за пространство и време, причинно-следствени връзки	• митично преживяване на живота в цялата му мигновеност
• безсилие на думите, строго разделяне между мислене и действие (изолирани, дистанцирани)	• власт на словото (речта), пълно съвпадение между мислене и действие, мисълта е самото действие (тип първобитен синкретизъм „мисъл-слово-действие“)

Фиг. 4. Паралелна дисекция на зримата и слуховата реалност

Доколкото ориентирани към слуха общества са „горещи“, т.е. най-естествени, натурални и древни, нищо чудно, че и Велимир Хлебников, и Маршъл Маклуън (и двамата неподозиращи изобретяването на интернет) говорят за „глобално село“, инспирирано с появата на първата електронна медия – радиото.

Изводите, които можем да направим дотук, са два: първо, растящата популярност на аудиоверсиите на писмените носители на информация се дължи на човешката носталгия по „горещите“ медиаканали, по първичната „оралност“ и второ, че ключов катализатор в медиаморфозите по културната пирамида в „пост-писмената ера“ е радиото (с помощта на „мълнията“), десетилетия по-рано от компютъра, който просто катализира появата на

планетарното разширение на радиото – „радио-книгата” интернет. В условията на компютърната култура също наблюдаваме напрежение между „света на окото” и „света на ухото”. Ако първото нещо, което реабилитира компютърът, беше писмеността, на следващата фаза – виртуалната дигитална култура „оралността” окупира и нея – писаното слово вече мигновено се подлага на устно-слухова преработка.

СУБЕКТЪТ НА АУДИОЧЕТЕНЕТО

В световен план се наблюдава тенденция на все по-висока активност на слушане на книги, отколкото на тяхното четене. Читателите на говорещи книги се увеличават все повече. Не особено многобройните социологически проучвания върху потреблението на аудиокнигите акумулират един *осреднен профил на аудиочитателя* от началото на XXI век⁶. Той е млад зрящ човек на възраст между 18 и 35 години, с интелект над средното ниво, стремящ се към получаване на нови знания или осъзнал наличните си образователни дефицити, мобилен, любител на новите технически придобивки, ценящ личното си време и здраве.

И ако днес признаваме появата на съвършено нов, променен читател, сме принудени да се примирим с факта, че той иска да чете и с уши. Младият читател не страда от скрупули, че е вулгарно да чете с уши или с очи и уши едновременно. С това расте и потребността му от текстове, конвертирани за слушане и гледане. Аудиокнигата, например, позволява “четене” паралелно с други, рутинни мануални дейности като шофиране или фитнес упражнения, и само това обстоятелство сериозно застрашава “книгата за ръцете и очите”. Но това е повече от естествена човешка реакция – всяко действие в природата се извършва по най-икономичния начин, с минимум разход на енергия и време.

⁶ Тарасов, Андрей и Сергей Вовк. Говорят, но не показват. In: Коммерсантъ, 6.12.2007. Available from: <http://www.kommersant.ua/application.html?DocID=833221&IssueID=42117>; Губанов, Александр. Популярно об аудиокнигах. In: ITC.ua, 6.12.2007. Available from: <http://www.itc.ua/node/26082>; Криницкая, Елена. Слуховые галлюцинации. In: Контракты, №36, 03.09.2007. Available from: <http://kontrakty.ua/content/view/257/39>

В този смисъл, модата на аудиочетенето е обусловена не само от масовото разпространение на стремително поевтиняващите компютри, от появата на разнообразни модели тпрз-плеъри, от универсалния характер на флаш-плеърите и мобилните телефони, от пазарното насищане на дигитални издателски продукти, а и от радикално хибриднизираните мултимедийни (включващи и изцяло озвучен текст) книги, вестници и списания. Удобството, комфортът, ергономичността и нормалната цена, възможността да възприемаш писано слово не с очи, а с уши („запазена територия” за незрящите) и най-важното – да превърнеш четенето от основен, изцяло ангажиращ вниманието ти процес във фонен – това са най-общо причините „говорещата” книга да стане модна вълна за масите.

За свое оправдание масата „четящи с уши” сочи следните предимства на аудиокнигите: по-малко комплексно натоварване, улеснено възприемане при трудни текстове, развлечение при успоредни монотонни дейности, могат да се „четат” дори с уморени очи, събуждат фантазията, имат, макар и инфантилизиран, образователен ефект. Една аудиокнига от 200 страници, която в печатен вид се чете около три дни, в говорещ вид трае 4 часа, а компютърът и тпрз-плеърът позволяват забързване или забавяне на темпа на четене без промяна на гласа. „Прочитането” с уши отнема на забързания в ежедневието си човек няколко часа вечерно слушане или едно по-дълго пътуване. Младият читател сам преценява кои книги са за ухото, кои са удоволствие за слуха. Книги, които ненавижда, но е задължен да препрочита, или просто оперативно образователни и развлекателни книги, подлага на „слухово” четене.

Медиаиндустрията побърза да отговори на тази потребност с безброй аудиоверсии на книги или с книги, комплектувани със скреч карта с код, чрез който се изтегля нейната аудиоверсия от съответен сайт (такава беше аудиокнигата на Лорънс Лесиг „Free Culture” на уеб-сайта legaltorrents.com). Отговорите на капризите на „четящите с уши” се трупат като нови

доказателства за „възвратно напредване“ към новата устност, за реабилитацията на „гласа“ или на „устната“ култура: такива са всички „проговарящи“ нови технологии и интерфейси, роящите се опити за достигане до оптималната говореща и движеща се „умна хартия“ (особен принос тук има лабораторията Media Lab при Масачузетския технологичен институт, <http://www.media.mit.edu>), както и най-новата инициатива на световната отворена енциклопедия Проектът „Уикипедия на глас“ (WikiProject Spoken Wikipedia), който има за цел да създаде аудио-версии на всички свои статии.

Аудиопсихология – ОСОБЕНОСТИ НА „ЧЕТЕНОТО С УШИ“

За разлика от радио-постановките през ХХ век, които бяха адаптации, интерпретации, естетически прекодириания на писмени произведения, предназначени за изолиран във времето и пространството, привързан към непортативен звуков носител реципиент, аудиокнигите на цифров носител *нак се четат*. Само че радикално промениха ситуацията на четенето като традиционно специализирано уплътняване на времето. По-точно – отмениха я, позволявайки четенето да се комбинира с други дейности и да се движи в пространството⁷.

От позицията на психологията на *възприятията* слушането е не само най-старият в еволюцията на човека сензорен канал, а и най-ефективният за оцеляването. Човек най-напред започва да чува. Още в утробата слуша ритъма на майчиното сърце и доколкото първоизвор на енергията за човешкия дух е именно ритъмът, е необходимо да се признае особената важност на ухото, което преди окото, е и вход, и изход.

Въпреки че един актуален научен експеримент убеждава в противното: „Смята се, че слухът се е развил като система за ранно предупреждение, която не зависи от вниманието, но нашето изследване показва, че ако вниманието ни е насочено на друго място, ние действително можем да станем глухи към

⁷ Вежлян, Евгения. Книга и ее заместители, или Етюд о пользе глаз для слуха. In: Новый Мир, 2007, №3. Available from: http://magazines.russ.ru/novyi_mi/2007/3/ve17.html

света около нас”, твърди проф. Нили Лави, ръководител на изследователския екип от Лондонския университетски колеж⁸. Те доказаха, че когато някой е съсредоточил цялото си зрително внимание върху нещо абстрактно и познавателно, може да стане глух за нормално доловими звуци. Блокажа на способността ни да чуваме се случва, защото *зрението и слухът се опитват да поделят ограничен капацитет на мозъка, т.е. конкурират се за една и съща невронна маса.*

Именно защото няма нищо по-непостоянно от човешкото внимание, можем да говорим както за позитиви, така и за негативи на аудио четенето.

ПОЗИТИВИТЕ НА АУДИОВЪЗПРИЕМАНЕТО

Звукът, още преди появата на речта, е най-важният информационен канал за всички живи същества. Но звуковият канал и днес е най-ергономичният информационен източник за човека по следните причини:

- 1) акустичният канал изначално е настроен да получава максимално опростен и системен поток от информация;
- 2) реагира най-бързо – служи за „предварителен целепказател” за зрението, негов навигатор;
- 3) звуковата (слуховата) памет се формира по-бързо и надеждно;
- 4) анализира звуковите сигнали по-фино и прецизно;
- 5) надеждно избягва „шума” от илюзии и маскировки;
- 6) уморява се много по-малко (това се отразява върху работоспособността на целия мозък);
- 7) самоизключва се за почивка значително по-рядко от зрението, работи дори по време на сън (в ролята на дежурен „стража”).

Твърди се, че почти 90% от информацията за външната среда получаваме през зрението. Според различни проучвания близо 2/3 от същността на съобщението, което предаваме на околните, е излъчено

⁸ Macdonald, JSP and Nilli Lavie. Visual perceptual load induces inattentional deafness. In: Attention, Perception & Psychophysics, 25 May 2011. [Epub ahead of print] PubMed PMID:21611856. Available from: <http://www.ncbi.nlm.nih.gov/pubmed/21611856>

посредством невербални изразни средства и езика на тялото, и едва 1/3 от съобщението са всъщност думите, с които то е предадено⁹. Още от 1971 г. е известно проучването на Албърт Мерабиън, чиито резултати показват, че комуникацията лице в лице се състои от три отделни елемента: думи (изреченото слово), тон на гласа (как изричаме думите) и език на тялото. Мерабиън отбелязва, че когато се предава съобщение, тези три елемента са неравномерно разпределени. На него принадлежи правилото „7% – 38% – 55%“, което означава, че съобщението при непосредствена или жива комуникация се предава основно чрез невербални съобщения:

- ✓ Думите (изреченото слово) съставят 7% от цялото съобщение;
- ✓ Тонът на гласа е отговорен за 38% от цялото съобщение;
- ✓ Езикът на тялото е отговорен за 55% от цялото съобщение.¹⁰

Но в този най-мощен информационен поток – визуалният, има твърде много предизвикателства за човешката психика.

Визуалният канал е по-ненадежден от акустичния поради следните обстоятелства:

- 1) визуалното поле многократно надвишава количеството шумове, пречки, грешки във възприятията и оптичните илюзии;
- 2) визуалният канал е се нуждае от гигантски усилия за „пречистване“ и отделяне на нужните и истинните сигнали, за опознаване на получаваните образи, за тяхната идентификация и оценка;
- 3) визуалното сетиво е безнадежден информационен канал при тъмнина, мъгла, дим, през нощта, в мрака на гора или пещера, пред дъждовна или снежна „пелена“;
- 4) визуалният канал неуспешно филтрира и с лекота допуска до мозъка множество маскирани ситуации, мимикрии, илюзии и грешки на вниманието;

⁹ Kumar, Mohan. A Simple Guide to Non Verbal Communication. In: Hubpages, 02.11.2015. Available from: <http://hubpages.com/education/A-Simple-Guide-to-Non-Verbal-Communication>

¹⁰ Mehrabian, Albert. Nonverbal Communication. New Brunswick, London: Aldine Transaction, 2009; Debenham, Lucy. Communication – What Percentage is Body Language? In: Body Language Expert, 19.11.2015. Available from: <http://www.bodylanguageexpert.co.uk/communication-what-percentage-body-language.html>

5) визуалният канал има нужда от двигателни усилия и допълнителна воля (особено когато си длъжен „да си държиш очите широко отворени“) – да си движиш главата и очите, да фокусираш, да се съсредоточиш, да съзерцаваш, да запомняш огромен брой образи, да ги картотекираш, опознаваш, сравняваш, различаваш, забравяш;

6) уморява се и се претоварва много повече от слуха;

7) нуждае се от периодично изключване и почивка; невъзможно е да функционира по време на сън (не случайно първото нещо, което правим преди да заспим, е да затворим очи).

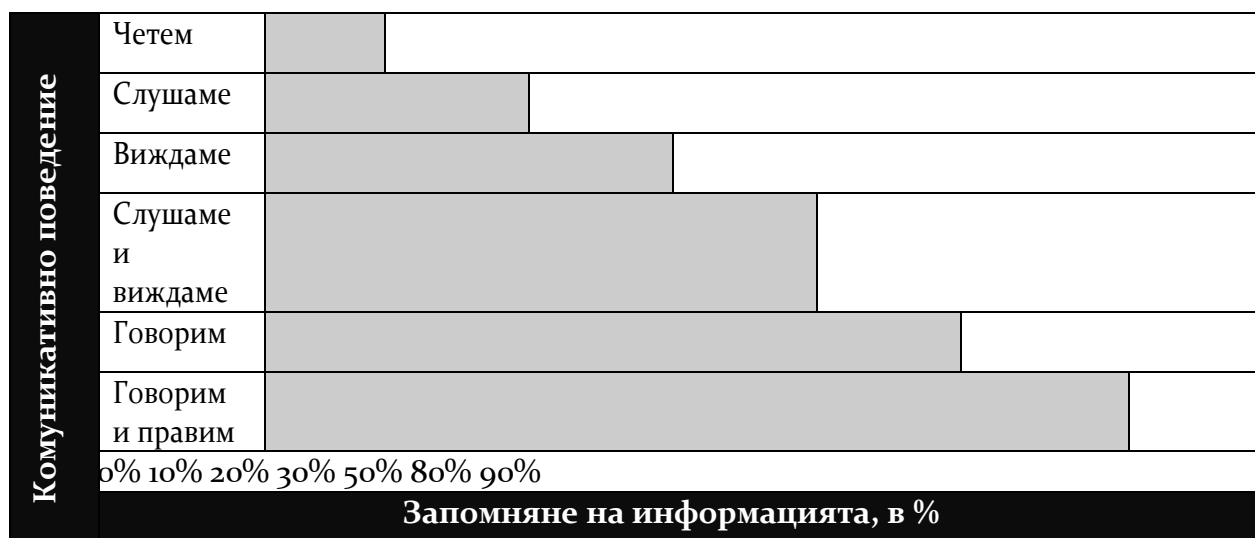
Психологията обаче е на друго мнение по-отношение на ролята на акустичния канал за *запаметяването* на получаваната информация.

Съгласно най-цитираните в образователните проекти данни на ЮНЕСКО при аудиовъзприемането се усвоява (разбира и трайно запаметява) само 12%, при визуалното възприемане – около 25%, а при аудиовизуалното – до 65% от подадената информация¹¹. Тази „специализация“ на човешките възприятия е потвърдена и от специални изследвания, фокусирани върху разликите между авторитарните (монологичните) и интерактивните (диалогичните) методи на обучение, ясно диференциращи нивата на пасивно и на активно възприемане на информация.

Най-солидното проучване в тази посока прави Х.-Е. Майер, който съставя следната скала на съотношението „комуникативно поведение – запаметяване“. Първото ниво покрива четири типа пасивно комуникативно поведение – четене, слушане, гледане и слушане с гледане, при които обемът на съхранената информация в паметта градира както следва: 10% от прочетеното, 20% от чутото, 30% от видяното, 50% от чутото и видяното едновременно. Второто ниво обхваща двата типа активно комуникативно

¹¹ За повече информация виж: Ridgway, A. J. Reading theory and foreign language reading comprehension. In: Reading in a Foreign Language, 1994, Vol. 10, №2, pp. 55-76; Field, J. Skills and strategies: towards a new methodology for listening. In: ELT Journal, 1995, Vol. 52, №2, pp. 110-118; Robb, T.N., Susser B. Extensive reading vs skills building in an EFL context. In: Reading in a Foreign Language, 1989, Vol. 5, №2, pp. 239-52.

поведение – говорене и извършване, при които съхраненото в паметта е 80% от изреченото и 90% от самостоятелно направеното.

Фиг. 5. Съотношение между комуникативното поведение и паметта¹²

Следователно, по-неефективно с оглед на запаметяването от „четенето с уши“ е традиционното четене, а най-полезното е самостоятелното извършване (правенето) на дадено ново действие.

НЕГАТИВИТЕ НА АУДИОВЪЗПРИЕМАНЕТО

Още на най-елементарното познавателно ниво – на нивото на усещанията и възприятията, всеки човек би трябвало да чувства дефицитите на аудио съобщението. Възприятията теоретично се групират на мономодални и полимодални (интермодални) в зависимост от това от колко сетивни канала постъпва информация. В този смисъл аудиочетенето е тип мономодално възприятие. А по начало човек е хипер-, дори холимодално същество и изпитва дискомфорт, ако бъде лишен от възможност да преживее възприятията си интермодално. Например, телевизорът без звук създава непреодолим дискомфорт. Ако интермодалността усилва чувството за

¹² Организация, форми и методи проведения учебных занятий и самостоятельной работы: требования, условия, механизмы: Учебно-методическое пособие. Под ред. Н.А. Волгина, Ю.Г. Одегова. Москва: Изд. Рос. экон. акад., 2004. 88 с.

реалност на външния свят¹³, то аудиочетенето лесно може да отведе субекта си в състояние на социална дезориентация.

По отношението на *вниманието* и *концентрацията* аудиочетенето носи изключително висок риск от неадекватност в общата рефлексивност на индивида.

Ще се аргументирам отново с изложения по-горе извод от научния експеримент, при който се установи, че вглъбяването в хубава книга или в писмена задача като кръстословицата наистина може да блокира способността ни да чуваме. Британските учени доказаха, че когато някой е съсредоточил цялото си внимание върху нещо оптично, може да стане глух за нормално доловими звуци. „Невнимателната глухота” (*inattentional deafness*) настъпва, защото *зрението и слухът се опитват да поделят ограничен капацитет на мозъка, т.е. конкурират се за мозъчна енергия*. А в случая едното сетиво е получило приоритетна концентрация на внимание пред другото.

Именно конкуренцията за неврони между сложните интелектуални умения на терена на мозъчната кора, доказана от екип на френския Национален институт за здравето и медицинските изследвания в края на 2010 г., е сериозен повод за тревога как ще реагира човек, изправен пред поне две спешни задачи едновременно. Причината е, че едни и същи региони в задтилния и слепоочния дял на кората на лявото полукълбо отговарят и за четенето, и за речта, и за разпознаването на лица. С други думи, четенето се състезава за мозъчна концентрация както с обработката на устната реч, така и с работата на фонологичната област в слепоочния дял, отнасяща се към слуховата асоциативна кора (лат. *planum temporale*)¹⁴. Именно затова и промените в акустичната среда влияят разсейващо на обработката на символна (писмена) информация в акта на съсредоточено четене. Освен това и

¹³ Минчев, Борис Симеонов. Обща психология. София: Ciela, 2006, с. 300.

¹⁴ Изследването откри за пръв път и кои точно са дяловете в мозъка, активиращи се при четене: How Learning to Read Changes the Cortical Networks for Vision and Language. In: Science, 11.11.2010. Available from: <http://www.sciencemag.org/content/330/6009/1359.abstract>; How Reading Rewires the Brain. In: Science NOW, 11.11.2010. Available from: <http://news.sciencemag.org/sciencenow/2010/11/how-reading-rewires-the-brain.html>

слушането на фонова музика по време на изпълнение на умствена задача се оказва препятствие пред ефективността на познавателните резултати, тъй като причинява своеобразно „колебание” между мозъчните зони, принудени да обработват едновременно и мисловна (абстрактна или символна), и звукова информация¹⁵.

Ако сме се вгълбили в дейността четене, това може да е в ущърб на реагирането на речевни, устен стимул. Ако сме се заслушали в завладяващ устен разказ, вливащ се през слушалки директно в слуховия ни апарат, това може да ни направи нереактивни на неочакван и важен визуален сигнал.

Последиците от този ефект на конкуренцията в мозъка все още не са известни. Не е категорично установено, примерно, дали мозъкът става по-ленив от предпочитанието на аудиокниги и дали в резултат на това предпочитание не биха закърнели читателските му умения (макар че точно това е критиката към незрящите, отказващи да четат по писмено-брайлов път, облекчени технологично от говорещите програми). Но непредсказуемостта на реакциите на слушащия мозък в ситуация на внезапен визуален стимул може да стане причина, примерно, за пътни инциденти.

За негативните зависимости между „четенето с уши” и трайното запаметяване интересни данни можем да получим от наличните изследвания върху особеностите на обучаващите се. Според популярното проучване на Х.-Е. Майер, когато изминат 72 часа от получаването на информацията (след три денонощия) в паметта на обучаващия се остава: при аудио възприемането (слушане) 10% от информацията; при визуалното (виждане) – 20%; при аудиовизуалното (слушане и виждане) – 50%; при аудиовизуалното възприемане, съчетано с обсъждане – 70%; при аудиовизуалното възприемане с обсъждане и при наличие на възможност за практическо приложение – 90% от получената информация.

¹⁵ Съдържанието на това провокативно изследване е достъпно онлайн само във вид на резюме: Nick, Perham and Joanne Vizard. Can Preference for Background Music Mediate the Irrelevant Sound Effect? (University of Wales Institute). In: Applied Cognitive Psychology, September 2010. Published Online: 20 July 2010. DOI: 10.1002/acp.1731. Available from: <http://onlinelibrary.wiley.com/doi/10.1002/acp.1731/abstract>

Четем	10% 	Съхранено в паметта след 72 часа
Слушаме	20% 	
Виждаме	30% 	
Слушаме и виждаме	50% 	
Слушаме, виждаме и говорим сами	80% 	
Слушаме, виждаме, говорим и правим сами	90% 	

Фиг. 6. Зависимост между типа възприемане и трайното запаметяване¹⁶

Аналогични изводи са направени и при изследване на връзката между формата на обучение и научаването¹⁷, утвърждаващи, че при устното подаване на учебно съдържание се усвоява не повече от 20% от информацията, при дискуссионното обучение – 75%, а в деловите игри – около 90%. Оттук, а и от по-горе приведените данни, можем да направим извода, че „четенето с уши” (моноканалното аудио възприемане) е най-неефективно по отношение на процеса на обучение, при усвояването на нови знания и умения.

CONCLUSION

Очевидно е, че „четенето с уши” или слушането на книги, вестници и списания е изключително удобно и полезно единствено за най-елементарните психични процеси – усещанията и възприятията. Проблемите започват от висшите психични процеси, първият от които е паметта, и се задълбочават докато създадат обща когнитивна криза – негодност за познание. Когато

¹⁶ Пугачев, В.П. Тесты, деловые игры, тренинги в управлении персоналом. Москва: Аспект-пресс, 2003, с. 10.

¹⁷ Панфилова, А. П. Игротехнический менеджмент: Интерактивные технологии для обучения и организационного развития: Уч. пособие. Санкт Петербург: ИВЭСЭП; Знание, 2003, с. 41.

говорим за четене за образование и познание, трябва да имаме предвид, че словото е само за очите. „Четенето с уши” е неестествено, непълноценно и измамно.

Когато адмирираме и насърчаваме производството и достъпа до аудиоиздания, е добре да държим винаги в периферното си зрение тезата на експертите от компанията Image Dynamics, автори на метода „нано-обучение” (Nano-coach, Nano-learner), които отбелязват, че стремежът към лекия достъп до знания и повишаването на скоростта на получаването на информация чрез внедряването на нови технологии засенчи мъдрия възглед за познание чрез постъпателно, обогатяващо, съзидателно и трудоемко четене¹⁸. Вярно е, аудиоизданията не просто реанимират най-естествения и непринуден начин за получаване на информация, а и формират около нас нова познавателна реалност, която развива забравени зони в мозъка ни, ненужни за урбанизираната ни цивилизация. Но аудиокнигата не може да отмени книгата, както компютърът не може да отмени главата. И в бъдеще най-продуктивната медиаформа ще остане печатната книга, а нейните аудиопроизводни ще се множат като „околни” и компенсаторни медии и ще съжителстват с архетипа си в хармонична симбиоза. Разбира се, все по-агресивно ще я притесняват в усилията ѝ да задържи афинитета към конвенционалното четене, но дори това противоборство ще бъде винаги от полза за битките срещу нечетенето.

REFERENCES

Вежлян, Евгения. Книга и ее заместители, или Этюд о пользе глаз для слуха. In: Новый Мир, 2007, №3. Available from: http://magazines.russ.ru/novyi_mi/2007/3/ve17.html

Губанов, Александр. Популярно об аудиокнигах. In: ИТС.ua, 06.12.2007. Available from: <http://www.itc.ua/node/26082>

Дядченко, Юлия. И опыт, сын ошибок трудных... In: e-Learning World, 2007, №5-6 (20). Available from: <http://www.elw.ru/magazine/24/220>

¹⁸ Дядченко, Юлия. И опыт, сын ошибок трудных... In: e-Learning World, 2007, №5-6 (20). Available from: <http://www.elw.ru/magazine/24/220>

Криницкая, Елена. Слуховые галлюцинации. In: Контракты, №36, 03.09.2007.
Available from: <http://kontrakty.ua/content/view/257/39>

Литература в русском интернете: Блок-семинар, 11.02.2002. In: Интернет – технология и/или модель культуры? Институт Европейских Культур, Москва 11-13.02.2002, с. 8. http://www.ruhr-uni-bochum.de/russ-cyb/library/seminars/ru/iek_2004.pdf

Маклуън, Маршал и Ерик. Законы на медиите. София: Унив. изд. Св. Кл. Охридски, 1992, с. 176.

Минчев, Борис Симеонов. Обща психология. София: Ciela, 2006, с. 300.

Организация, формы и методы проведения учебных занятий и самостоятельной работы: требования, условия, механизмы: Учебно-методическое пособие. Под ред. Н.А. Волгина, Ю.Г. Одегова. Москва: Изд. Рос. экон. акад., 2004. 88 с.

Панфилова, А.П. Игротехнический менеджмент: Интерактивные технологии для обучения и организационного развития: Уч. пособие. Санкт Петербург: ИВЭСЭП; Знание, 2003, с. 41.

Пугачев, В.П. Тесты, деловые игры, тренинги в управлении персоналом. Москва: Аспект-пресс, 2003, с. 10.

Тарасов, Андрей и Сергей Вовк. Говорят, но не показывают. In: Коммерсантъ, 6.12.2007. Available from: <http://www.kommersant.ua/application.html?DocID=833221&IssueId=42117>

Хлебников, Велимир. Радио будущего. In: Хлебников, Велимир. Творения. Москва, 1987, с. 636-639.

Цветкова, Милена. Как компютърът реабилитира културата на четенето. In: Наука, 2002, №3, с. 48-53.

Debenham, Lucy. Communication – What Percentage is Body Language? In: Body Language Expert, 19.11.2015. Available from: <http://www.bodylanguageexpert.co.uk/communication-what-percentage-body-language.html>

Field, J. Skills and strategies: towards a new methodology for listening. In: ELT Journal, 1995, Vol. 52, №2, pp. 110-118.

How Learning to Read Changes the Cortical Networks for Vision and Language In: Science, 11.11.2010. Available from: <http://www.sciencemag.org/content/330/6009/1359.abstract>

How Reading Rewires the Brain In: Science NOW, 11.11.2010. Available from: <http://news.sciencemag.org/sciencenow/2010/11/how-reading-rewires-the-brain.html>

- Kumar, Mohan. A Simple Guide to Non Verbal Communication. In: Hubpages, 02.11.2015. Available from: <http://hubpages.com/education/A-Simple-Guide-to-Non-Verbal-Communication>
- Macdonald, JSP and Nilli Lavie. Visual perceptual load induces inattentional deafness. In: Attention, Perception & Psychophysics, 25 May 2011. [Epub ahead of print] PubMed PMID:21611856. Available from: <http://www.ncbi.nlm.nih.gov/pubmed/21611856>
- McLuhan, Marshall, and Eric McLuhan. Laws of Media: The New Science. Toronto: University of Toronto Press, 1988. xi, 252 p.
- McLuhan, Marshall. The Gutenberg Galaxy: The Making of Typographic Man. Toronto: University of Toronto Press, 1962. [6], 293, [1] p.
- Mehrabian, Albert. Nonverbal Communication. New Brunswick, London: Aldine Transaction, 2009.
- Nick, Perham and Joanne Vizard. Can Preference for Background Music Mediate the Irrelevant Sound Effect? (University of Wales Institute). In: Applied Cognitive Psychology, September 2010. Published Online: 20 July 2010. DOI: 10.1002/acp.1731. Available from: <http://onlinelibrary.wiley.com/doi/10.1002/acp.1731/abstract>
- Ridgway, A. J. Reading theory and foreign language reading comprehension. In: Reading in a Foreign Language, 1994, Vol. 10, №2, pp. 55-76.
- Robb, T.N., Susser B. Extensive reading vs skills building in an EFL context. In: Reading in a Foreign Language, 1989, Vol. 5, №2, pp. 239-52.
- Tsvetkova, Milena. The book in the project of “asymmetrical civilization”. In: LiterNet. ISSN 1312-2282. 2006, №7 (80). Available from: http://litenet.bg/publish3/mtzvetkova/asimetrchna_en.htm
- Tsvetkova, Milena. The way computers rehabilitate the culture of reading. In: LiterNet. ISSN 1312-2282. 2006, №4 (77). Available from: http://litenet.bg/publish3/mtzvetkova/kak_en.htm